

האבן-עזרא ואותו האיש

מעשה על מלכות הנצרים שגוזרים על ישראל גזרות קשות שיקריבו מבניהם אחד בכל שנה לעבודה זרה, ומפילים גורלות, ומי שנפל הגורל על בנו, היה המלך נותן לו פרנסת אותה שנה, ואינו יוצא מפתח ביתו עד סוף השנה. ומביאין סוס המלך לבן ומרכיבין אותו עליו, וכל חיל המלך רצים לפניו עד שמגיעין בו לפלטיין שלמלך, ומושיבין לו על כסא המלך, ונותן לו המלך אותו יום שימלוך בו, ומה [ש]עשה אותו הבן עשה, ואחר כך מביאין אותו לעבודה זרה. ולימים נפל הגורל על בן אחד שלחסיד, והיה מתעסק בתפלה ובתענית לפני המקום שיציל את בנו, ויש לאמו שני אחים, אמרו מה לכם, אנו נלך אצל ר' אברהם בן עזרא ונראה מה יהיה בדבר. והלכו שניהם מהלך שלשה חדשים עד שהגיעו אצלו, וסיפרו לו בזה המעשה. אמר להם שבו אצלי. למדו תורה, עד שישבו תשעה חדשים חסר שלשה ימים, והיו מתחבטין עליו ואומרים כבר הגיעה שעה שמקריבין את הנער לעבודה זרה. והלך עמם בשם המפורש והשביעם שלא ירגיש בו אדם.

כיון שהגיעו למדינה, הלכו לבתיהם והוא הלך וישב לו על פתח אותו חסיד ושאל מהם מים לשתייה, אמרו אין כלום. אמר תנו לי לחם שאני רעב, אמרו אין כל. אמר להם אל תגיעו עצמכם אלא בקשו רחמים מלפני המקום והוא יצילו, אמר לאמו שלבן קומי ועשו לנו לחם, נאכל אני ואתם. ועשתה לחם ושחטו לו עז והביאו לו לאכול ולא רצה, אלא אמר אוכל אני ואתם יחד, ובאו כולם, הבן ואביו ואמו, לאכול. אמר להם אני צמא לייך, אמרו אין לנו יין ולא נפש אלא אנחנו עצבים.

מיד הכה הכותל מאחוריו והוציא לו צלוחית של יין, ואכלו ושתו ושמחו כולם יחד, עד יום שלישי שחרית לא הרגישו, עד שבאו כל חיילות שלמלך בסוס, ובאותה שעה עמד ר' אברהם והטמין את הנער ורכב הוא על הסוס, וכל החיילות רצים לפניו עד שנכנס לעלייה שלמלך, ועמד בפניו והושיבו הוא על הכסא, וראה צורות צורות שעל הכותל כמות ישוע הנצרי ואמו ימח שמם וזכרם, וצורות עבדים ושפחות חקוקים על הכותל.

מה עשה ע"ה, אמר לעבדי המלך תנו לי שני בני יונה, והביאו, וקרא בשם המפורש ישוע ישוע רד ממקומך, וירד, אמר לו שחוט אלו בני יונה, ושחט. ואמר לאמו רדי ונתחי אלו, ואמר לשפחות בשלו אלו ובשלו, והקריבו לפניו ואכל ושתה. ואחר כך אמר לישוע ועבדיו קחו אלו חרבות החקוקים על הכותל, ולקחו, ואמר להם צאו אל המדינה והרגו כל גדוליה, והרגום. עד שנתירא המלך מר' אברהם, ונתחבט לפניו שלא יהרגו. אמר לו אני מניח לך עד שתישבע לי ותבטל גזרה זו מכל היהודים, ואם לאו אני הורג לך. אמר לו המלך הלא כל תוסבראות שלי לפניך, קח מה שאתה חפץ בו מכסף וזהב ואבנים טובות, ולקח כפי יכולו ונתנו לאותו חסיד לביתו, והשביעו ושב וביטל הגזרה בשביל ר' אברהם, וכתב לו דיאתיקי המלך, והלך לו לשלום למדינתו.

ילקוט מדרשי תימן, ירושלים תשמח, פרשת בלק, עמ' עט-פ.

הט אונג ושמע ענין גזירה רעה שהיתה בעיר רומי מכמה שנים, שבכל שנה היו חייבים הקהלה ליתן להם יהודי אחד בשבוע קדישה שלהם, היינו קודם פסחם. ויהי היום בהגיע הזמן הנ"ל הטילו הגורל כאשר היו נוהגים להגריל בכל שנה ושנה, ונפל הגורל על בחור אחד שהיה חתן

וכבר קבעו לו הזמן להכניס את כלתו בשבוע שהוא אשר עלה עליו הגורל אחר כך להנתן ביד הנכרים, שכך היתה מנהגם:

היו משימים היהודי בחבית אחד גדול עשוי מעץ העשוי כחביות שלנו, שאנו משימין בו היין, ועל פני כל החבית הנ"ל היו קבועים יתדות ומסמרות של ברזל מבחוץ, והיה החידוד שלהם נכנס בחלל החבית מבפנים, והיו משימים היהודי תוך החבית הנ"ל והיו סוגרים אותו, ואחר כך היו מגלגלים אותו תוך החבית ההיא בכל העיר ההיא וברחובותיה, עד שעל ידי הגלגול היה נופל על חידודי יתדות ומסמרים שבחללו והיה נסרק בשרו בפיות הפרזלים הללו, והיה גופו נעשה פיתתים פיתתים, ואין מיתה רעה כזאת, הרחמן יצילנו.

ולאורך הזמן וההפצרות והמתנות שנתנו ושרצו לפרוע כדי לבטל הגזירה הרעה ההיא, לא הועילו, כי לא עלה בידם לבטל והיה צעקה גדולה בישראל, קל וחומר כשנפל הגורל להחתן הבחור ההוא, שכבר הכינו הדברים השייכים לעשות המשתה, והיה עתו עת דודים להתחבר אל זוגו, שנהפך כינורו לאבל. וכל הקהל היו מרבים בבכי, עד שעלתה צעקתם השמימה, ונכמרו רחמי השי"ת עליהם למען בריתי אשר כרת את אבותינו. ואף גם זאת בהיותם בארץ לא להם לא עזבתם ולא מאסתם לכולתם וכו'.

והקרה ברצונו הטוב, שבזמן ההוא בא אבן העזר לשם ושמע קול הצווחה, ושאל מה קול ההמון אשר אני שומע בנהי ובכיה, ספרו נא לי, כי ה' ילחם לכם ואתם תחרישון, כי אין לה' מעצור להושיע וישועת ה' כהרף עין. ויגידו לו את כל הקורות אותם. אז אמר להם אל תפחדו, אני אלך בידי הנכרים במקום החתן הלזה, והוא יכנס לחופה עם כלתו אשר הזמין לו ה' וישמח עמה, וכן עשו. והלך החתן לחופה עם כלתו, והלך אבן העזר אל הנכרים ושמעוהו באמצע בית תועבותם מקודם כדי שכל העם ישחקו עליו.

ושאלוהו מה היה רצונו ליעשות לו, כי כן דרכם היה לשאול מהיהודי שישאל את שבחפצו קודם שישימוהו בחבית ההוא למות. ובחר אבן העזר שיתנו לו כלי לרחוץ רגליו, וכן עשו. והתחיל בחכמתו לצוות לאחת מן הפסילים שהיו שמה תלויים בכותלים מעץ ואבן כסף וזהב אשר עמדם שילך לשאוב מים ולחמם אותם כדי שירחוץ בהם רגליו. אף על פי שפה להם ולא ידברו, עינים להם ולא יראו, אזנים להם ולא ישמעו, רגלים ולא יהלכו, ולא ירגו בגרונם כמאמר הכתוב. עם כל זה על ידי שמות הקדש הראה לכל האומות שהיו שם כאילו היו הפסילים ההם זזים ממקומם לעשות את כל חפצו. ואז ראו כל העם הפסל ההוא הלך לשאוב מים ויצק על הכלי ההוא אחרי שחמם אותם כדי לרחוץ רגליו. אחר כך שאל לפסל אחר שהיה שם בשמו שיבא להסיר מנעליו, ותכף ומיד ראוהו כמו שהולך להסיר מנעליו מרגליו. ואחר כך קרא לפסל אחר שילך להסיר בתי שוקיו, וכן עשה כאמור. עד שקרא לפסל הגדול שהיה שם בדמות אותו האיש שילך לרחוץ את רגליו וישתה המים ההוא. ותכף ראוהו כמזיז ממקומו וכאמור, וגעו כל הנכרים בבכיה, ואמרו איך יאמר שאלקיהם הלך לרחוץ רגלי יהודי. והתחננו אל אבן העזר לבלתי עשות זאת ולא רצה עד שהבטיחוהו לבטל הגזירה ההיא, וכן עשו וביטלו הגזירה הרעה ההוא, וכתבו בחוקותיהם ובנימוסיהם לבלתי שוב לעשות גזירה רעה כזאת. וניצול אבן העזר מידם, והציל כמה נפשות מישראל. ואותו היום עושים אותו יום טוב לכל שנה.

מאסף הגרן, ברלין תרפג, כרך ט, עמ' 49-47, מתוך קובץ מעשיות כת"י משנת ה'תקנר.

מעשה ברבי אברהם בן עזרא שנכנס לעיר גדולה של נצרים והיו בה ממלכי הקיסר והיו שם יהודים ומצא אותם קרועי בגדים ומתפלשים באפר ואדמה על ראשם ויושבים על הקרקע כאבלים. שאל אותם ר' אברהם ואמר להם: מה טיבכם שאתם מתאבלים? אמרו לו: ומה הנאה יש לך או מה (תואיל) [תועיל] לנו? אמר להם אף על פי כן ספרו נא לי. ולא אמרו לו דבר. יום ב' נכנס אצלם (יום ב') ומצאם כמו אתמול. שאל אחד מהם, והגיד לו המעשה. בכל שנה כשמגיע יום אידם הם לוקחים הישיש שלנו ושוחטים אותו לפני עבודה זרה שלהם שהוא יש"ו הנצרי ואמו שר"י. אמר להם: אל ירע לכם, אני אכנס תחת הישיש והם יעשו בי כרצונם. אמרו לו: חס ושלום, לא תהא כזאת בישראל. חלילה לנו מעשות כדבר הזה. אמר להם: אף על פי כן אני מקבל עלי.

מיד הלך אצל הישיש ואמר לו: רד מעל הכסא. מיד ירד ועלה רבי אברהם ונדמה כדמותו של אותו ישיש והיה דורש להם. והי ביום השלישי בהגיע יום אידם באו הנצרים אצל היהודים ואמרו להם: תנו לנו החק שעליכם. והלך אחריהם ר' אברהם (רבי אברהם) ע"ה ונכנס לבית עבודה זרה שלהם והיו שם כסאות וקתדראות ובני מלכים וכל גדולי המלכות היו שם, והמלך הקיסרי היה מיסב עמם. מיד עלה רבי אברהם וישב על הכסא שלימין הפתח. אמר להם: למה קראתם אלי לבוא אצלכם? אמרו לו: להקריבך לפני עבודה זרה. אמר להם: ומי הוא? אמרו לו: יש"ו הנצרי ואמו.

מיד הראה להם ישו ואמו שהיו תלויין באבן שואבת. אמר להם: רצונכם שאקרא אותם וירדו לפני המלך והשרים? אמרו לו: הין. מיד קראו ואמר לו: יש"ו הנצרי רד אתה ואמך לפני המלך השרים. מיד ירדו וישבו לפניו. לקח ר' אברהם עשרה דינרים ונתן ליש"ו ואמר לו: לך והבא לנו חלות מאצל הנחתום. וירץ ישו כעבד לפני רבו לעשות רצונו של ר' אברהם. וגם לקח עשרה דינרים ונתן לאמו ואמר לה: לכי והביאי לנו תרנגולים נאים ביותר. הלכו לשוק והביאה תרנגולים ושחט אותם ר' אברהם, ואמר לה: לכי ובשלי אותם תבשיל נאה, והלכה ובשלה אותם תבשיל נאה כשל יהודים.

וישו הביא החלות מאצל הנחתום ולקח ר' אברהם חלה ובירך "המוציא" ואכלו יחדיו, רבי אברהם והמלך. וכל העם רואים ותמהים. ובירך רבי אברהם ברכת המזון. אחר כך אמר להם רבי אברהם: למה קראתם לי לבוא אצלכם? אמרו לו: לעשות לך כדת וכמשפט, להקריבך לפני האליל. אמר להם: ומה תעשו לי שאמחול על דמי? אמרו לו: נעשה ככל מה שתשאל. מיד לקח ר' אברהם סייף אחד ונתן ביד ישו וסייף אחר בידי אמו. ורמז לישו שיהרוג כל היושבים לפני המלך מימינו. ורמז גם כן לאמו שתהרוג כל אשר בשמאל המלך. והרגו לכולם, ולא נשאר אלא המלך לבדו. ואחר כך צוה אותם לצאת לשוק להרוג כל היועצים רעה על ישראל, וכן עשו. מיד נפל פחד ומורא על המלך מאימתו של רבי אברהם. אחר כך אמר לו ר' אברהם: אם אין אתה רוצה לבטל הגזירה הזאת מישראל – אני מצוה אותם להרוג אותך. ועמד המלך ונשבע לו שבועה וביטל הגזירה עד היום הזה, והלך ר' אברהם לשלום זת"ע.

גליון במישור, שנת תשג, גליון קנט, מתוך קובץ תיקון מעשיות כת"י תימן (משם נדפס בתוך: מנחה ליהודה, ירושלים תשי, עמ' 149–150).

וקבלתי מזקני הדור כי זה הגאון [רבי אברהם אבן-עזרא] בתחבולה ובחכמתו הגדולה בטל מעל ישראל שבגולה תחת מלכות אדום למסור ביד הכהן מרומה שנים עשר מזקני ישראל

למען יזרקום מההר שבתוך רומה הנקרא אילטיסטקיו, כמו שהיו זורקים ישראל השעיר (לעזאל) [לעזאל] והיו מתים במיתה משונה וזה למזכרת עון ישראל, וזה הגאון סבב ונתבטלה הגזרה ההיא, ומביאים תחתיהם כל כך שורים זכרים אשר נקנים ממעות ונדבות ישראל, והוא הנקרא אצלנו פרעון המס שבכל שנה ושנה. וכמדומה לי שהתחילה זאת שנת ד' אלפים ע"ד לבריאה שהיתה שנת רמ"ה לחרבן, שהיה אז קוסטנטינו קיסר רומה, והדרין העיר אליהם, והם באולי סדרו זאת הגזרה, ובפרט כי תכף באו ברומה האשכנזים הנקראים גוטי אשר הם אכזרים בלי חמלה והחזיקו ידי החק והמשפט הרע הזה עוד כל ימי הארץ עד ביאת זה הגאון.

רבי גדליה אבן-יחייא, שלשלת הקבלה כת"י מוסקבה, אוסף גינצבורג, מספר 652, דף 69 ע"א-ב.
כנראה נשמט הסיפור משלשלת הקבלה הנדפס, מפני האימה.